

Magdalena Ochwat

<https://orcid.org/0000-0002-0178-165X>

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Katowice, Polska

Prescriptum. GEOlogos. Edukacja humanistyczna w czasach antropocenu

Prescriptum. GEOlogos. Humanistic Education
in the Anthropocene Epoch

Abstract: This article is a reflection on the role of modern humanistic education dealing with contemporary world problems, primarily the climate crisis. Education, including humanistic education and glottodidactics, has found itself in a very interesting moment, when there is a change in the paradigms of storytelling about the world, questioning the anthropocentric point of view or dualistic concept of the world in which humans and nature have been separated, accepted so far. Humanistic education also poses new questions: Is it possible to practise socially useful humanities? What is the role of the humanities in the time of climate crisis? Are the humanities and art science capable of evoking engagement, triggering emotions, empathy, sensitivity and making people think? Does the humanities, by proclaiming the slogans of agency and responsibility, prevent further crises? The purpose of this article is to reflect on the future of humanistic education and to find answers to the questions about a project that could help to overcome crises of human imagination in the time of climate aberration. Such a project consists of the texts submitted for this issue of "Postscriptum Polonistyczne", which is guided by the translation of the postulates of modern humanities (especially new humanities, and within it, environmental humanities) into the contemporary educational discourse, both academic and school-based, and the intention to develop various paths to reach a wide range of recipients from Poland and abroad.

Keywords: humanistic education, ecoglottodidactics, environmental humanities, the Anthropocene

Abstrakt: Autorka artykułu podejmuje namysł nad rolą nowoczesnej edukacji humanistycznej mierzącej się z problemami współczesnego świata, przede wszystkim z kryzysem klimatycznym. Edukacja, w tym edukacja humanistyczna i glottodydaktyka, znalazła się w niezwykle interesującym momencie, w którym dochodzi do zmiany paradygmatów opowieści o świecie, podawania w wątpliwość obowiązującego dotąd antropocentrycznego punktu widzenia czy dualistycznego konceptualizowania świata, w którym oddzielono człowieka od przyrody. Edukacja humanistyczna stawia również przed nami nowe pytania: Czy da się uprawiać humanistykę użyteczną, przydatną społecznie? Jaka jest rola nauk humanistycznych w czasach kryzysu klimatycznego? Czy nauki humanistyczne i o sztuce są w stanie budzić zaangażowanie, wyzwalać emocje, empatię, wrażliwość, zmuszać do myślenia?

Czy humanistyka, głosząc hasła sprawczości i odpowiedzialności, zapobiega kolejnym kryzysom? Celem artykułu jest namysł nad przyszłością edukacji humanistycznej i poszukiwanie odpowiedzi na pytania o projekt mogący przezwyciężyć kryzysy ludzkiej wyobraźni w czasach aberracji klimatu. Na taki projekt składają się teksty złożone do niniejszego numeru „Postscriptum Polonistycznego”, któremu przyświecają przełożenie postulatów nowocześniejszej humanistyki (zwłaszcza nowej humanistyki, a w jej ramach humanistyki środowiskowej) na współczesny dyskurs edukacyjny, zarówno ten akademicki, jak i szkolny, oraz zamiar wypracowania zróżnicowanych ścieżek dotarcia do szerokiego grona odbiorców z Polski i zagranicy.

Słowa kluczowe: edukacja humanistyczna, ekogłottodydaktyka, humanistyka środowiskowa, antropocen

Konceptualną zawartość tegorocznych numerów 1. i 2. „Postscriptum Polonistycznego” można było częściowo poznać na konferencji „GEOlogos”¹, która odbywała się zdalnie w czasie pandemii COVID-19 (1–3 czerwca 2022 roku). Wzięło w niej udział ponad 70 prelegentek i prelegentów z Polski i zagranicy (m.in. z Brazylii, Chin, ze Szwecji czy z USA). Wydarzenie składało się z trzech części. Pierwsza nosiła tytuł „Głottodydaktyka w dobie kryzysu klimatycznego”, druga – „Humanistyka w epoce antropocenu”, a trzecia, równie ważna co dwie pierwsze, dotyczyła edukacji w dobie antropocenu. Teksty zamieszczone w „Postscriptum Polonistycznym” za 2023 rok (numery 1. i częściowo 2.) zachowują związek tematyczny ze wspomnianą konferencją.

Tytuł – „GEOlogos” – nie tylko łączy różne skale czasowe: historii człowieka i historii geologicznej, lecz także – przez transdyscyplinarny charakter – zintegrował badaczy reprezentujących nauki humanistyczne, nauki o sztuce, nauki społeczne (w tym pedagogikę i filozofię), nauki o kulturze z badaczami nauk przyrodniczych: geologicznych, biologicznych, wskazując tym samym potrzebę zmiany narracji o sposobach zamieszkiwania świata. Takie zestawienie – wielce ryzykowne, a jednak wartościowe – uczyniło problematykę konferencji pełniejszą, widzianą z wielu perspektyw, wprowadziło nowe słowniki. Same nauki przyrodnicze już nie wystarczają, by opisać świat, oddzielona od nich

¹ Dofinansowano z programu „Doskonała Nauka” Ministerstwa Edukacji i Nauki (umowa nr DNK/SP/514518/2021); kierowniczką projektu badawczego: Magdalena Ochwat. Realizacja Konferencji – Interdyscyplinarne Centrum Badań nad Edukacją Humanistyczną UŚ. Zob. *Archiwum GEOlogos*, 2022.

humanistyka również niedostatecznie nazywa naszą codzienność. Jednak wspólnie mogą sprawić, że fakty, liczby przywołane przez nauki ścisłe czy przyrodnicze stają się pojmowalne, zamieniają owe dane w teksty, a finalnie – w wyobraźnię społeczną i język postaw oraz wartości.

Zaproszenie na konferencję badaczek i badaczy reprezentujących różne dyscypliny wynikało także z dostrzeżenia konieczności wspólnej refleksji nad takimi wyzwaniami, jak: przeciwdziałanie skutkom postępowania zmian klimatu, poprowadzenie ludzkości w kierunku globalnego zrównoważonego zarządzania środowiskiem, poszerzenie świadomości dzieci i młodzieży na temat kondycji naszej planety czy w końcu konieczność stworzenia nowych narracji dających poczucie sprawczości i nadzieję. Organizatorom nie chodziło o zgromadzenie naukowców zajmujących się konkretnymi dyscyplinami, z którymi blisko graniczy humanistyka, ale raczej o wspólne rozwiązywanie problemów, również tych pozatekstowych i pozajęzykowych, a także o dyskusje w jak najszerszym kręgu. W sesjach konferencyjnych udział wzięli uczeni akademicy, nauczyciele szkolni, lektorzy, artyści, doktoranci, studenci, aktywiści. Uczestnicy zyskali szansę usłyszenia nawzajem swoich głosów i dowiedzenia się czegoś nowego o sobie samych, a dzięki tej wiedzy mogli na nowo przemyśleć/poszerzyć pola swych zainteresowań. Należy podkreślić – odzwierciedlają to również teksty z numerów „Postscriptum Polonistycznego” za rok 2023 – że nauki humanistyczne, dynamicznie zmieniając swoje oblicze, próbują dotrzymać kroku naukom przyrodniczym, odpowiadać na ich nowe odkrycia, rosnące zainteresowanie etologią i ekologią, botaniką i mikroorganizmami, geologią i hydrologią, a także prawami zwierząt. Szukają nowych dróg własnego rozwoju.

Wpisana w podtytuł konferencji idea antropocenu (Crutzen, Stoermer, 2000; zob. więcej w: Bińczyk, 2018), definiowanego jako epoka aktywnego ingerowania człowieka w procesy kierujące ewolucją planety, inspiruje nie tylko geologów, klimatologów, przyrodników i badaczy nauk o systemie Ziemi, lecz również humanistów i artystów. Paul J. Crutzen, popularyzator określenia „antropocen”, w artykule *Geology of Mankind*, opublikowanym w magazynie „Nature” w 2002 roku, pisał,

że przez ostatnie trzy stulecia wpływ człowieka na globalne środowisko nasilił się (Crutzen, 2002). W tym prekursorskim tekście wyliczał przykłady oddziaływania ludzkości na Ziemię jako planetę, twierdził przy tym, że człowiek pozostaje główną siłą zmiany środowiska:

W ciągu ostatnich trzech stuleci populacja ludzka zwiększyła się dziesięciokrotnie, do ponad 6 miliardów, i oczekuje się, że w tym stuleciu wyniesie 10 miliardów. Liczebność populacji była będącego źródłem metanu wzrosła do 1,4 miliarda. Około 30–50% powierzchni lądów planety jest eksploatowanych przez ludzi. Tropikalne lasy deszczowe znikają w szybkim tempie, co powoduje emisję dwutlenku węgla i przyspiesza wymieranie gatunków. Budowanie tam i regulacja rzek stały się powszechne. Ponad połowa dostępnej słodkiej wody jest zużywana przez ludzi (...) Zużycie energii w XX wieku wzrosło szesnastokrotnie, powodując emisję 160 milionów ton dwutlenku siarki do atmosfery rocznie – ponaddwukrotnie więcej niż wielkość naturalnej emisji. W rolnictwie stosuje się więcej nawozów (...); produkcja tlenu azotu, będąca efektem spalania paliw kopalnych i biomasy, również przekracza poziom naturalnych emisji. Spalanie paliw kopalnych i rolnictwo spowodowały znaczny wzrost emisji gazów cieplarnianych – dwutlenku węgla o 30% i metanu o ponad 100% – które osiągnęły najwyższy poziom w ciągu ostatnich 400 tysiącleci, a w przyszłości wzrosną jeszcze bardziej (Crutzen, 2002; tłum. – M.O.).

To, co Crutzen opisał językiem konkretnych liczb, pobudza wyobraźnię humanistów, którzy wzmacniają oddziaływanie owych danych bogatą ramą kulturową. Dostarcza ona nie tylko opowieści o różnych sposobach zamieszkiwania planety, lecz także opowieści o konsekwencjach zawładnięcia przez człowieka Ziemią, utracie ekosystemów czy zubożeniu bioróżnorodności. Debata na temat *homo sapiens* jako gatunku o znaczeniu geologicznym (*geological agent*) przekonuje o konieczności refleksji nad odpowiedzialnością człowieka za systemy planetarne. Wpływa to na podniesienie prestiżu nauk humanistycznych oraz wagi samej debaty na temat antropocenu.

W niniejszym numerze „Postscriptum Polonistycznego” podejmujemy również namysł nad rolą nowoczesnej edukacji humanistycznej mierzącej się z problemami współczesnego świata: kryzysem klimatycznym, utratą gatunków, wyspami śmieci czy dostosowaniem miast do zmian klimatu. To właśnie edukacja, w tym edukacja humanistyczna, znalazła się w niezwykle interesującym momencie, w którym dochodzi do zmiany paradygmatów opowieści o świecie, podawania w wątpliwość obowiązującego dotąd antropocentrycznego punktu widzenia. Stawia też nowe pytania: Czy da się uprawiać humanistykę użyteczną, przydatną społecznie? Jaka jest rola nauk humanistycznych w czasach kryzysu klimatycznego? Czy humanistyka, głosząc hasła sprawczości i odpowiedzialności, może zapobiegać kolejnym kryzysom? Celem edukacji humanistycznej jest także namysł nad własną przyszłością i budzenie nadziei na stworzenie projektu mogącego przezwyciężyć kryzysy ludzkiej wyobraźni². Autorkom i autorom tekstów zawartych w niniejszym numerze przyświecały zamysł przełożenia postulatów nowoczesnej humanistyki (zwłaszcza nowej humanistyki, a w jej ramach humanistyki środowiskowej) na współczesny dyskurs edukacyjny, zarówno ten akademicki, jak i szkolny, oraz zamiar wypracowania zróżnicowanych ścieżek dotarcia do szerokiego grona uczestników. Już na początku trzeba też jasno powiedzieć, że implementacja nowych środowiskowych metodologii do szkolnej praktyki nie będzie prosta. Nowa humanistyka ma jednak pokaźną „skrzynkę z narzędziami”, szkoda byłoby ich więc nie zastosować w kształceniu. W pewnym uogólnieniu można wskazać, że celem humanistyki w nowej odsłonie jest przepracowanie, zredefiniowanie i przemyślenie dawnych idei; demontaż starego porządku świata, cywilizacji oraz stworzenie zaczynu nowej ery opartej na eko- i geologicie. Efektem takich działań może stać się zmiana myślenia, obudzenie nowej wrażliwości ujawniającej się

² Odwołuję się do ustaleń Lawrence’a Buella, wedle którego kryzys klimatyczny to przede wszystkim kryzys ludzkiej wyobraźni (Buell, 1995: 5). Por. również koncepcję planetarianizmu Marka Oziewicza (Oziewicz, Krawczyk, 2019).

w aktach reinterpretacji tekstów kultury i lektur szkolnych. Tak rozumiana humanistyka – przytoczę słowa Justyny Tabaszewskiej – jest

po to, by wytwarzać pewne koncepcje, które, jeśli zostaną odpowiednio użyte, mogą prowadzić do polepszenia rozumienia świata, a to z kolei może pozwalać na wprowadzenie zmian, z których część powinna przyczyniać się do zauważalnego polepszenia rzeczywistości, i to zarówno społecznej, jak i fizycznej (Tabaszewska, 2022: 17).

Oznacza to, że prócz przyjemności lektury humanistyka ma pewne obowiązki społeczne, które stanowią dodatkowe pole działania tej dyscypliny. Nie jest ono jednak ograniczające czy redukcyjne względem samej humanistyki, stanowi raczej nadwyżkę (Tabaszewska, 2022: 27). Tabaszewska nazywa owe obowiązki służebnością tej nauki (Tabaszewska, 2022: 50), a ekokrytykę postrzega jako najbardziej służebny prąd współczesnej humanistyki (Tabaszewska, 2022: 83). Ewa Domańska wraz ze swoim zespołem RAT (Resilience Academic Team) o tej dyscyplinie myśli podobnie – przez pryzmat zaangażowania i zastosowania; proponuje idee humanistyki prewencyjnej. Ma ona za zadanie nie tylko diagnozować potencjalne zdarzenia, lecz także przygotowywać na nie, podsuwając strategie adaptacyjne i ochronne (Domańska, 2022: 9). To ważne w czasach kryzysu środowiskowego, wymierania gatunków, wylesiania, zakwaszania oceanów i globalnego ocieplenia planety.

We wstępnych rozważaniach zawartych w tym numerze „Postscriptum” warto odnotować, że badaczki i badacze nowej humanistyki są zaangażowani emocjonalnie w ochronę klimatu, odrzucają mit neutralności nauki, a badania często traktują jako misję społeczną oraz branie przez naukę i edukację odpowiedzialności za losy świata. Teksty powstające w ramach nowej humanistyki są więc afektywne, sprawcze, angażujące i upodmiotawiające. Rację ma amerykański pisarz Jonathan Safran Foer, który w książce *Klimat to my. Ratowanie planety zaczyna się przy śniadaniu* przyznaje, że

jeśli kryzys planetarny w ogóle ma dla nas jakieś znaczenie, przypomina nam wojnę toczoną „gdzieś tam”. Mamy świadomość, że stawką jest nasze istnienie i że problem jest palący, ale nawet jeśli zdajemy sobie sprawę, że toczy się walka o nasze przetrwanie, to się w nią nie angażujemy. Ten rozdźwięk między świadomością a uczuciami może bardzo utrudniać działanie nawet osobom myślącym i politycznie zaangażowanym – chcącym działać (Foer, 2020: 20).

Foer uświadamia nam, że żyjemy w świecie schizofrenii klimatycznej: z jednej strony uznajemy sprawy klimatu za ważne, czujemy się nimi poruszeni, a z drugiej – żyjemy tak, jakbyśmy nie słyszeli o tykającym w Nowym Jorku zegarze, który zaczął odliczać czas do katastrofy klimatycznej. Same liczby najwyraźniej nie wystarczają. Pora więc na nową humanistykę. Czytelnicy niniejszego numeru „Postscriptum Polonistycznego” mogą się poczuć dotknięci, afektywnie sprowokowani do reakcji, zaalarmowani, pobudzeni do aktywności. Problematyka kryzysu klimatycznego ukazana w świetle sztuki i nauk humanistycznych jest w stanie budzić zaangażowanie – wyzwać emocje, empatię, wrażliwość, zmuszać do myślenia, może zapewnić motywację do działania. To ważne, ponieważ już wiemy, że czasu zostało niewiele...

Tom ten złożony jest z odpowiedzi na pytania o nową edukację humanistyczną w czasach kryzysu klimatycznego, która dynamicznie się zmienia, dookreśla swoje nowe cele i priorytety, wykorzystuje nowe metodologie. Na problemy środowiskowe nie może również pozostać obojętna glottodydaktyka polonistyczna. Jej zaangażowanie potwierdzają teksty niniejszego numeru „Postscriptum Polonistycznego”, a także te zebrane w tomie z 2021 roku noszącym tytuł *Narodziny eko(glotto)dydaktyki* (pod redakcją Marii Czempki-Wewióry i Wioletty Hajduk-Gawron) („Postscriptum Polonistyczne” 2021, nr 2 (28)). A przecież jeszcze całkiem niedawno Romuald Cudak w artykule pt. *Glottodydaktyka polonistyczna w perspektywie przemian* upominał się o prace, które wiązałyby edukację glottodydaktyczną z ideami humanistyki ekologicznej (Cudak, 2020: 22).

Oddawany do rąk Czytelników numer rozpoczyna tekst Justyny Han-ny Budzik *Wstęp do ekokrytyki filmowej: wyzwania dydaktyczne*, która za cel obrała sobie namysł nad wprowadzeniem ekokrytyki w obręb uniwersyteckiej edukacji filmowej. Interesującym wątkiem artykułu jest doświadczenie autorki w zakresie prób przełożenia teoretycznych założeń posthumanistycznej dydaktyki filmowej na praktykę uniwersytecką. Badaczka przedstawiła w swoim szkicu m.in. program zajęć z ekokrytyki filmowej, wybrane metody dydaktyczne, wnioski z przeprowadzonych zajęć oraz postulaty ich przeprojektowania w kolejnych semestrach.

Ciekawych tego, czego o świecie przyrody możemy dowiedzieć się z podręczników szkolnych, zainteresuje interdyscyplinarne opracowanie *Pedagogika ekologiczna w czasach antropocenu i antropocentryczna narracja w podręcznikach szkolnych* Beaty Goli, reprezentującej nurt pedagogiki ekologicznej. Badaczka z Uniwersytetu Jagiellońskiego zrekonstruowała odmiany etyki środowiskowej (antropocentrycznej, biocentrycznej i holistycznej) w treściach podręczników szkolnych do wybranych przedmiotów.

Osobną grupę w numerze stanowią artykuły oscylujące wokół problemów edukacji humanistycznej, w tym edukacji polonistycznej, podstawy programowej kształcenia ogólnego i interpretacji lektur szkolnych. Małgorzata Latoch-Zielińska, lubelska badaczka, w artykule *Przygotowanie przyszłych polonistów do wyzwań edukacji ekologicznej* podjęła niezwykle istotny temat kształcenia przyszłych nauczycieli języka polskiego do wyzwań współczesnego świata. Zwróciła ona uwagę na konieczność rozwijania kompetencji komunikacyjnych niezbędnych w rozmowie o zmianach klimatycznych, o zagadnieniach z obszaru ekokrytyki, o praktykach interpretacyjnych twórczości literackiej w aspekcie jej możliwości postantropocentrycznych.

Edukacji polonistycznej dotyczy także kolejne opracowanie – Małgorzaty Wójcik-Dudek *Jak być ze świata? Zwrot geologiczny i polonistyka/humanistyka terenowa w szkole*, poświęcone zagadnieniu humanistyki terenowej oraz możliwościom jej zastosowania w edukacji szkolnej. Zaproponowane przez autorkę artykułu odczytania cyklu opowieści

o Muminkach Tove Jansson, *Kordiana* Juliusza Słowackiego, *Doliny Issy* Czesława Miłosza oraz wskazówki interpretacyjne dotyczące innych utworów pokazują, w jaki sposób refleksja geologiczna może „odczarować” tekst, bez ryzyka utracenia przezeń jego literackości.

Czy humaniści są współodpowiedzialni za kryzys klimatyczny? – pyta w tytule swojego szkicu badacz z Uniwersytetu Gdańskiego, Maciej Michalski. I dowodzi przekonująco, że dominujące praktyki dyskursywne humanistyki współczesnej – poznawcze, komunikacyjne, tekstowe – wyrosłe na gruncie zachodniego modelu myślenia, stoją w sprzeczności z postulatami proklimatycznymi. Z kolei Krzysztof Maliszewski w artykule *Ekologiczne podejście w edukacji – dyscyplinarna aporia* konceptualizuje tzw. dyscyplinarną aporię edukacji ekologicznej. Dziś, w dobie antropocenu i związanego z nim kryzysu klimatycznego oraz możliwej zapaści w obrębie systemu Ziemi, ta aporia zyskuje na znaczeniu.

Ciągły niedobór materiałów dotyczących treści ekologicznych, klimatycznych zauważany jest przez studentów uczących się języka polskiego jako obcego oraz lektorów. Nauczyciele i lektorzy mają problem z odnalezieniem materiałów z odpowiednią leksyką, tematów do pogłębionej dyskusji, doborem tekstów (mówionych i pisanych), ćwiczeń zróżnicowanych pod względem poziomów zaawansowania językowego. Zagadnieniom związanym z ekogłottodydaktyką polonistyczną poświęcone są trzy artykuły: Agnieszki Tambor *Ekogłottodydaktyka polonistyczna – potrzeba i prawo XXI wieku*, Marii Waclawek *Człowiek naturze zgotował ten los – rzecz o wybranej reklamie społecznej na lekcji języka polskiego jako obcego* oraz Magdaleny Zakrzewskiej-Verdugo *Dobry klimat do nauki polskiego. Standardy prostej polszczyzny w glottodydaktyce (na przykładzie tekstów dotyczących kryzysu klimatycznego)*. Agnieszka Tambor wskazuje możliwości, jakie ma nauczyciel/lektor chcący wprowadzić na lekcje zagadnienia związane z odnawialnymi źródłami energii, surowcami energetycznymi i mineralnymi, ekobójstwem, chorobami cywilizacyjnymi, zaburzeniem ekosystemów, ze zrównoważonymi sposobami hodowli zwierząt, ryb i ptaków, z segregacją odpadów oraz sytuacją gospodarczą krajów rozwijających się. Z kolei Maria Waclawek wiąże edukację proklimatyczną z reklamą społeczną – częścią kampanii

mającej na celu zwrócenie uwagi na problem zanieczyszczania rzek i zbiorników wodnych. Spot można potraktować jako materiał dydaktyczny na lekcji języka polskiego jako obcego na poziomie B2. W ostatnim z tej grupy tekście jego autorka, Magdalena Zakrzewska-Verdugo, pracownica Katedry Polonistyki Wolnego Uniwersytetu w Brukseli, proponuje zaadaptowanie reguł prostego języka polskiego (*plain language*) oraz zastosowanie narzędzi redakcyjnych Jasnopis i Logios do mówienia o sprawach klimatu.

Opracowania z kolejnej grupy traktują o glottodydaktyce w różnych ośrodkach zagranicznych oraz o dobrych praktykach budowania ekologicznej świadomości społecznej. Magdalena Słyk w artykule *Zrównoważony rozwój i kształcenie ustawiczne w szwedzkiej glottodydaktyce* omawia kwestię kształcenia ustawicznego na przykładach z obszaru szkolnictwa wyższego na kierunkach filologicznych Uniwersytetu Uppsalskiego. Martina Wyszynska-Johansson w szkicu *Is It Easy to Do the Right Thing?: An Approach to Sustainable Development in Teacher Education in Sweden* podejmuje temat kompetencji przyszłych nauczycieli w Szwecji zdobywanych w ramach edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Tekst Marii Wtorkowskiej *Sposoby zapobiegania zespołowi deficytu natury na gruncie słoweńskim – przykłady dobrych praktyk* traktuje o możliwościach przeciwdziałania zaburzeniom spowodowanym brakiem kontaktu z naturą na etapie wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej w Słowenii. Tematem opracowania Zuzany Obertovej zatytułowanego *Działania samorządu miejskiego jako narzędzie budowania świadomości ekologicznej wśród mieszkańców – na przykładzie Bratysławy* są aktywności władz samorządowych stolicy Słowacji, które zobowiązały się do wprowadzenia ekologicznych rozwiązań w zakresie gospodarowania odpadami, ochrony miejskich lasów i ekosystemów nad Dunajem, opieki nad miejską zielenią oraz ochrony czystego powietrza i wód. W dziale *Varia* odnajdujemy jeszcze jeden artykuł – jego problematyka być może nie do końca wpisuje się tematycznie w rozważania środowiskowe, ale sam tekst podkreśla tak istotną rolę nauk humanistycznych we współczesnym świecie. Szkic Małgorzaty Krakowiak *A Double Voice on Latin Grammar, or*

a Gloss to Reflections on the Challenges of Cultural Pedagogy traktuje o wadze formacji humanistycznej, która nadal może i powinna być fundamentem procesu edukacyjnego.

Tom zamykają interesująco opracowane „półki” w duchu eko – prowadzone przez Agnieszkę Nęcą-Czapską *Półka literacka w duchu ekokrytyki* oraz przez Agnieszkę Tambor *Półka filmowa 2022*.

Zebrane w niniejszym numerze „Postscriptum Polonistycznego” teksty przekonują, że potrzebujemy nowej wizji świata, nowej humanistyki i edukacji humanistycznej w kontrze do antropocenu, nekrocenu (Justin McBrien) czy kapitałocenu (Jason W. Moore). Wizji rzeczywistości dającej nadzieję, gwarantującej dobre i bezpieczne życie na Ziemi. Może nią być np. symbiocen (łac. z gr. *sym-* ‘współ-’ i gr. *bíos* ‘życie’) (Albrecht, 2019), koncepcja świata oparta na centralnej roli symbiozy³. Ten termin Glenna Albrechta⁴ odnosi się do czasu pozytywnej afirmacji życia, który zmieni nie tylko dotychczasowy sposób myślenia o świecie, lecz także sposób opowiadania o nim; stworzy nową ramę konceptualną z nową narracją. Symbiocen jako epoka charakteryzować się będzie naśladowaniem symbiotycznych procesów życiowych w ludzkich aktywnościach oraz dostrzeżeniem, że w zwierzęcej i ludzkiej naturze jest coś więcej niż chciwość i egoizm (Albrecht, 2019: 110). Drogą do osiągnięcia stanu symbiocenu w świecie jest zrozumienie wszystkich gatunków i traktowanie ich z szacunkiem, ponadto przywrócenie symbiotycznych więzi tam, gdzie zostały one zerwane w epoce antropocenu (Albrecht, 2019: 104).

Życzymy dobrego klimatu do myślenia oraz symbiotycznych działań – zapraszamy do lektury!

³ Odwołuję się do ustaleń Lynn Margulis na temat symbiozy i teorii ewolucji zawartych w książce pt. *Symbiotic Planet: A New Look at Evolution* (Margulis, 1998).

⁴ W licznych publikacjach Glenn Albrecht rozwijał temat negatywnych i pozytywnych stanów emocjonalnych związanych z Ziemią (psychoterratycznych). Opracowane przez niego nowe koncepcje obecnie ugruntowują się w literaturze naukowej, nowych tezach badawczych oraz stają się inspiracją dla sztuki. Najbardziej rozpowszechnionym terminem stworzonym przez australijskiego badacza jest solastalgia.

Literatura

- Albrecht G., 2019, *Earth Emotions. New Words for a New World*, Cornell University Press Ithaca–London Press, Ithaca.
- Archiwum GEOlogos, 2022, GEOlogos, <https://geologos.us.edu.pl/index.php/archiwum-geologos/> [dostęp: 07.06.2023].
- Bińczyk E., 2018, *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Buell L., 1995, *The Environmental Imagination. Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*, Harvard University Press, Cambridge.
- Crutzen P.J., 2002, *Geology of Mankind*, „Nature”, vol. 415, no. 23, <https://doi.org/10.1038/415023a>.
- Crutzen P.J., Stoermer E.F., 2000, *The „Anthropocene”*, <http://people.whitman.edu/~frier-spr/Crutzen%20and%20Stoermer%202000%20Anthropocene%20essay.pdf> [dostęp: 12.06.2023].
- Cudak R., 2020, *Glottodydaktyka polonistyczna w perspektywie przemian*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 2 (26), s. 11–29, DOI: 10.31261/PS_P.2020.26.01.
- Domańska E., 2022, *Wprowadzenie: humanistyka prewencyjna*, w: *Humanistyka prewencyjna / Resilience Academic Team (RAT)*, koordynacja prac red. E. Domańska, P. Słodkowski, M. Stobiecka, Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie–Poznańskie Centrum Dziedzictwa, Warszawa–Poznań, s. 7–24.
- Foer J.S., 2020, *Klimat to my. Ratowanie planety zaczyna się przy śniadaniu*, przeł. A. Wojtasik, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Margulis L., 1998, *Symbiotic Planet: A New Look at Evolution*, Basic Books, New York.
- Oziewicz M., Krawczyk S., 2019, *Opowieści na nowe czasy*, „Kontakt”, 21.08.2019, <http://magazynkontakt.pl/oziewicz-opowiesci-na-nowe-czasy.html> [dostęp: 24.06.2023].
- „Postscriptum Polonistyczne” 2021, nr 2 (28): *Narodziny eko(glotto)dydaktyki*, <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/issue/view/1192> [dostęp: 20.06.2023].
- Tabaszewska J., 2022, *Humanistyka służebna. Negocjowanie pola i budowanie autonomii w dobie kryzysu*, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa.

MAGDALENA OCHWAT – PhD, Institute of Literary Studies, Faculty of Humanities, University of Silesia in Katowice, Katowice, Poland / dr, Instytut Literaturoznawstwa, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice, Polska.

Associated with the Institute of Literary Studies and the Interdisciplinary Research Centre for Humanistic Education at the University of Silesia in Katowice. Her scientific interests are the issues of Polish language education, the use of literary reportage in education and the social responsibility of school reading. She is interested in the challenges of the 21st century: global crises, migration, climate change and multiculturalism. Editor-in-chief of the journal „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” and coordinator of the programme for the teachers of the Polish language – Uniwersytet Polonistów, under the POWER project. Participant in the School of Eco-poetics.

Związana z Instytutem Literaturoznawstwa oraz Interdyscyplinarnym Centrum Badań nad Edukacją Humanistyczną Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jej zainteresowania naukowe skupione są wokół zagadnień edukacji polonistycznej, wykorzystania reportażu literackich w kształceniu oraz społecznej odpowiedzialności lektur szkolnych. Zajmuje ją tematyka wyzwań XXI wieku: globalnych kryzysów, migracji, zmian klimatycznych i wielokulturowości. Redaktorka naczelna czasopisma „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” i koordynatorka programu dla nauczycieli polonistów Uniwersytet Polonistów w ramach projektu POWER. Uczestniczka Szkoły Ekopoetyki.

E-mail: magdalena.ochwat@us.edu.pl